

товарів споживчого призначення за рахунок ефективного державного контролю.

Висновки. Таким чином, можемо сказати, що простежується позитивна тенденція до розвитку роздрібною мережі в Україні, спостерігається значне посилення конкуренції в даній галузі, активізуються процеси зростання роздрібного товарообороту підприємств, але через недостатній контроль з боку держави та недобросовісну поведінку суб'єктів господарювання даної галузі прослідковуються порушення правил торгівлі та зниження керованості і рентабельності даного бізнесу. Наведені заходи допоможуть покращити стан роздрібною торгівлі в Україні, підвищити ефективність продажів товарів та створять передумови для ефективного розвитку сучасних об'єктів роздрібною торгівельної мережі.

Список використаних джерел:

1. Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг: Закон України від 06.07.1995 № 265/95-ВР [електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/265/95-%D0%B2%>
2. Про Концепцію розвитку внутрішньої торгівлі України: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 грудня 1997 р. № 1449 [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1449-97-%D0%BF>.
3. Проект програми розвитку внутрішньої торгівлі України на період до 2016 року [електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/file/link/.../file/programa.doc>.
4. Марцин В. С. Економіка торгівлі: підручник / В. С. Марцин. – К. : Знання, 2006. – 402 с.
5. Буцяк Н. С. Сучасний стан і перспективи розвитку роздрібного товарообігу підприємств торгівлі в Україні / Н. С. Буцяк, Т. Г. Васильців // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.15. – С. 131–137
6. Тарасюк М. І. Структурні зрушення у розвитку торгівлі України на сучасному етапі / М. І. Тарасюк // Товари і ринки. – К. : КНТЕУ, 2010. – №1(9). – С. 17–28.
7. Шимко О. В. Розвиток конкуренції у сфері торгівлі як необхідна умова ефективного, функціонування споживчого ринку [електронний ресурс] / О. В. Шимко // Вісник Рівненського державного гуманітарного університету «Економічні науки». – 2012. – Випуск 9 (33). – Ч. 3. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/en_oif/2012_9_3/64.pdf.
8. Офіційний сайт держкомстату України [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

УДК 338.314

С.В. Шубіна, к.е.н.,
Харківський інститут банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України,
м. Харків
В.П. Юрченко,
Університет банківської справи Національного банку України
м. Київ

ПРОГНОЗУВАННЯ РІВНЯ РЕНТАБЕЛЬНОСТІ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ МАШИНОБУДІВНИМ ПІДПРИЄМСТВОМ

Анотація

У статті досліджено та проаналізовано основні підходи щодо визначення поняття «рентабельність», запропоновано власний погляд на процес аналізу та прогнозування ефективності фінансово-господарської діяльності підприємства. Як результат дослідження

запропоновано використання методики зворотних розрахунків для прогнозування рівня рентабельності машинобудівного підприємства, враховуючи його специфіку функціонування, що надасть можливість підвищити ефективність та результативність фінансово-економічного аналізу як особливої функції та інструменту системи управління машинобудівним підприємством, а також використовувати найсучасніші методи дослідження в оперативному аналізі з метою подолання кризових явищ у фінансово-економічному секторі економіки України.

Ключові слова: рентабельність, зворотні обчислення, прогнозування, управління.

С.В. Шубина, к.э.н.,

Харьковский институт банковского дела
Университета банковского дела Национального банка Украины, г. Харьков

В.П. Юрченко,

Университет банковского дела Национального банка Украины, г. Киев,

**ПРОГНОЗИРОВАНИЕ УРОВНЯ РЕНТАБЕЛЬНОСТИ
В СИСТЕМЕ УПРАВЛЕНИЯ МАШИНОСТРОИТЕЛЬНЫМ ПРЕДПРИЯТИЕМ**

Аннотация

В статье исследованы и проанализированы основные подходы к определению понятия «рентабельность», предложен собственный взгляд на процесс анализа и прогнозирования эффективности финансово-хозяйственной деятельности предприятия. Как результат исследования предложено использование методики обратных расчетов для прогнозирования уровня рентабельности машиностроительного предприятия, учитывая его специфику функционирования, что позволит повысить эффективность и результативность финансово-экономического анализа как особой функции и инструмента системы управления машиностроительным предприятием, а также использовать современные методы исследования в оперативном анализе с целью преодоления кризисных явлений в финансово-экономическом секторе экономики Украины.

Ключевые слова: рентабельность, обратные вычисления, прогнозирование, управление.

Svitlana V. Shubina, Candidate of Economics,

Kharkov Institute of Banking
University of Banking of the National Bank of Ukraine, Kharkov

Victoria P. Yurchenko,

University of Banking of the National Bank of Ukraine, Kiev

**PREDICTING THE LEVEL OF PROFITABILITY
IN THE CONTROL SYSTEM OF ENGINEERING ENTERPRISE**

Annotation

The article examines and analyzes the main approaches to the definition «Profitability», its own view on the process of analyzing and predicting the effectiveness of financial - economic activity of the enterprise is proposed. As a result, the study suggested the use of inverse calculation methods for predicting the level of profitability of the engineering enterprise, according to its specific operation, which will increase the efficiency and effectiveness of financial-economic analysis as a special function and tool control systems of engineering company, as well as the use of modern methods of research in operational analysis with the aim to overcome the crisis in the financial and economic sector of the economy of Ukraine.

Keywords: profitability, back calculations, forecasting and management.

Постановка проблеми. Важливість машинобудівної галузі обумовлена тим, що вона виробляє не тільки предмети споживання, а й знаряддя праці

для інших галузей, зокрема, різноманітне устаткування для будівництва, транспорту, зв'язку, торгівлі. В умовах трансформації ринкових процесів центр економічної діяльності переходить до первинної ланки всієї економіки – підприємства, і тому діяльність машинобудівних підприємств є надійною опорою для формування конкурентного середовища. Саме на цьому рівні для підприємства постає вкрай важливе завдання – отримати максимально можливу економічну ефективність, яка у майбутньому дозволить вирішити низку важливих питань економічного та соціального характеру. Підвищення рівня кінцевих результатів діяльності підприємства має важливе значення для економіки країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою збільшення рентабельності підприємств займалось багато дослідників, серед яких варто відзначити: О. В. Павловську, яка серед багатьох напрямків аналізу фінансового стану розглядала питання рентабельності [1]; П. Я. Попович, М. П. Бець, В. В. Васильєва, які вивчали шляхи підвищення результативності діяльності підприємств [2–4]; А. Ідрисова, який акцентував увагу на підвищенні рентабельності з точки зору активізації продажів [5] та інших. Проте вищевказані підходи є узагальненими. Що ж стосується аналізу та прогнозування рентабельності, а саме на машинобудівних підприємствах, то дана проблема є малодослідженою і потребує більш детальної уваги.

Постановка завдання. Метою статті є узагальнення та подальший розвиток теоретико-методичних підходів щодо визначення поняття «рентабельність», її аналізу та прогнозування на базі використання методики зворотних розрахунків у системі управління машинобудівним підприємством.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ефективна система управління машинобудівним підприємством вимагає сьогодні гармонійного поєднання усіх її елементів. При цьому особливе місце в ній повинно належати прогнозуванню. За І. М. Бойчиком, прогнозування – це процес передбачення майбутнього стану підприємства, його внутрішнього і зовнішнього середовища, а також можливих термінів і способів дослідження очікуваних кількісних і якісних результатів [6, с. 80].

Натомість Н. В. Дикань наголошує, що прогнозування – це метод, в якому використовується як накопичений у минулому досвід, так і поточні припущення щодо майбутнього з метою його визначення. Якщо прогнозування виконано якісно, як зазначає автор, кінцевим результатом буде картина майбутнього, яку можна застосовувати як основу для планування [7].

Що стосується рентабельності, то в економічній літературі розглянуто кілька понять рентабельності (табл. 1).

Аналіз визначення поняття рентабельності відомими вченими

Автор	Підхід	Коментар (+/-)
Горбонос Ф.В., Черевко Г.В., Павленчик Н.Ф., Павленчик А.О. [8]	Рентабельність – прибутковість або доходність виробництва і реалізації всієї продукції (робіт, послуг чи окремих її видів); доходність підприємств, організацій, установ у цілому як суб'єктів господарської діяльності; прибутковість різних галузей економіки. Рентабельність – це відносний показник, тобто рівень прибутковості, що вимірюється у коефіцієнтах або відсотках.	- Визначення є занадто загальним і не охоплює конкретну галузь; наявність синонімічних слів рентабельності
Іфтемічук В.С. та інші [9, с. 458]	Рентабельність підприємства – показник ефективності виробництва, який визначається відношенням прибутку до основних фондів і нормованих оборотних фондів.	+ Стислість визначення, що дає загальне поняття про сутність рентабельності
Клецкий В.И. [10]	Рентабельність – показник, що є відношенням прибутку до суми витрат на виробництво, грошових вкладень в комерційну організацію або суми майна фірми.	- Визначення розмите, немає конкретики.

*Джерело: складено на основі даних [8-10]

На основі аналізу вищезазначених тлумачень поняття «рентабельність» можна дійти висновку, що всі вони мають як позитивні, так і негативні моменти, а саме: певні неточності, зазначення лише окремих характеристик показника тощо.

Пов'язуючи прибуток з вкладеним капіталом, рентабельність дозволяє порівняти рівень прибутковості виробництва з альтернативним використанням капіталу або прибутковістю, отриманою підприємством при подібних умовах ризику.

Рентабельність є показником, що комплексно характеризує ефективність діяльності виробництва. З його допомогою можна оцінити ефективність управління підприємством, оскільки отримання високого прибутку і достатнього рівня прибутковості багато в чому залежить від правильності та раціональності прийнятих управлінських рішень [10].

За результатом проведеного аналізу доцільним вважається удосконалене визначення рентабельності з урахуванням фактора прогнозування, а саме: рентабельність – це багатофакторна економічна категорія, що комплексно характеризує ефективність фінансово-господарської діяльності підприємства та є показником, який виступає як один з критеріїв якості управління машинобудівним підприємством.

Прогнозування рівня рентабельності – це процес передбачення майбутнього стану фінансово-господарської діяльності підприємства на основі аналізу системи факторів (показників) та їх впливу на ефективність його функціонування.

Встановлюючи зв'язок між сумою прибутку і величиною вкладеного капіталу, показник рентабельності можна використовувати в процесі прогнозування прибутку. У процесі прогнозування з фактичними і очікуваними інвестиціями зіставляється прибуток, який передбачається отримати на ці інвестиції. Оцінка передбачуваного прибутку базується на рівні прибутковості за попередні періоди з урахуванням прогнозованих змін. Крім того, велике значення рентабельності має для ухвалення рішень у сфері інвестування, планування, при складанні кошторисів, координуванні, оцінці і контролі діяльності підприємства і її результатів [11, с. 280].

Безумовно, особливе місце в системі управління сучасним машинобудівним підприємством повинно належати аналізу, але не тільки ретроспективному, а й оперативному та особливо перспективному, стратегічному аналізу. Адже саме останні види аналізу можуть результативно впливати на кінцеві результати діяльності підприємства, використовуючи методику зворотних розрахунків у системі задач економічного факторного аналізу.

Впровадження методики зворотних розрахунків у систему задач перспективного аналізу дає можливість підвищити ефективність та результативність фінансово-економічного аналізу як особливої функції та інструменту системи управління машинобудівним підприємством, а також використовувати найсучасніші методи дослідження в оперативному аналізі з метою недопущення та подолання кризових явищ у фінансово-економічному секторі економіки України.

Оскільки прибуток та рентабельність є основними результативними показниками діяльності підприємства, слід знати їх залежність від різноманітних факторів та вміти оцінювати їх вплив. Тому важливе значення має не лише наявність прибутку, а і його величина, яка повинна бути достатньою для задоволення усіх потреб підприємства та здійснення видатків для безперешкодного відновлення виробничого процесу. На величину прибутку та пов'язаний з ним показник відносної ефективності – рентабельність впливає цілий комплекс макро- та мікроекономічних чинників. Їх вплив дуже складний та суперечливий.

Тому для будь-яких підприємств важливим є не тільки правильний розрахунок та аналіз даного показника, а й визначення проміжних показників, що надалі будуть забезпечувати отримання бажаного значення заключного показника.

На прикладі одного з машинобудівних підприємств Харківської області було застосовано зворотні розрахунки щодо визначення рентабельності з використанням дерева-схеми показників (рис. 1).

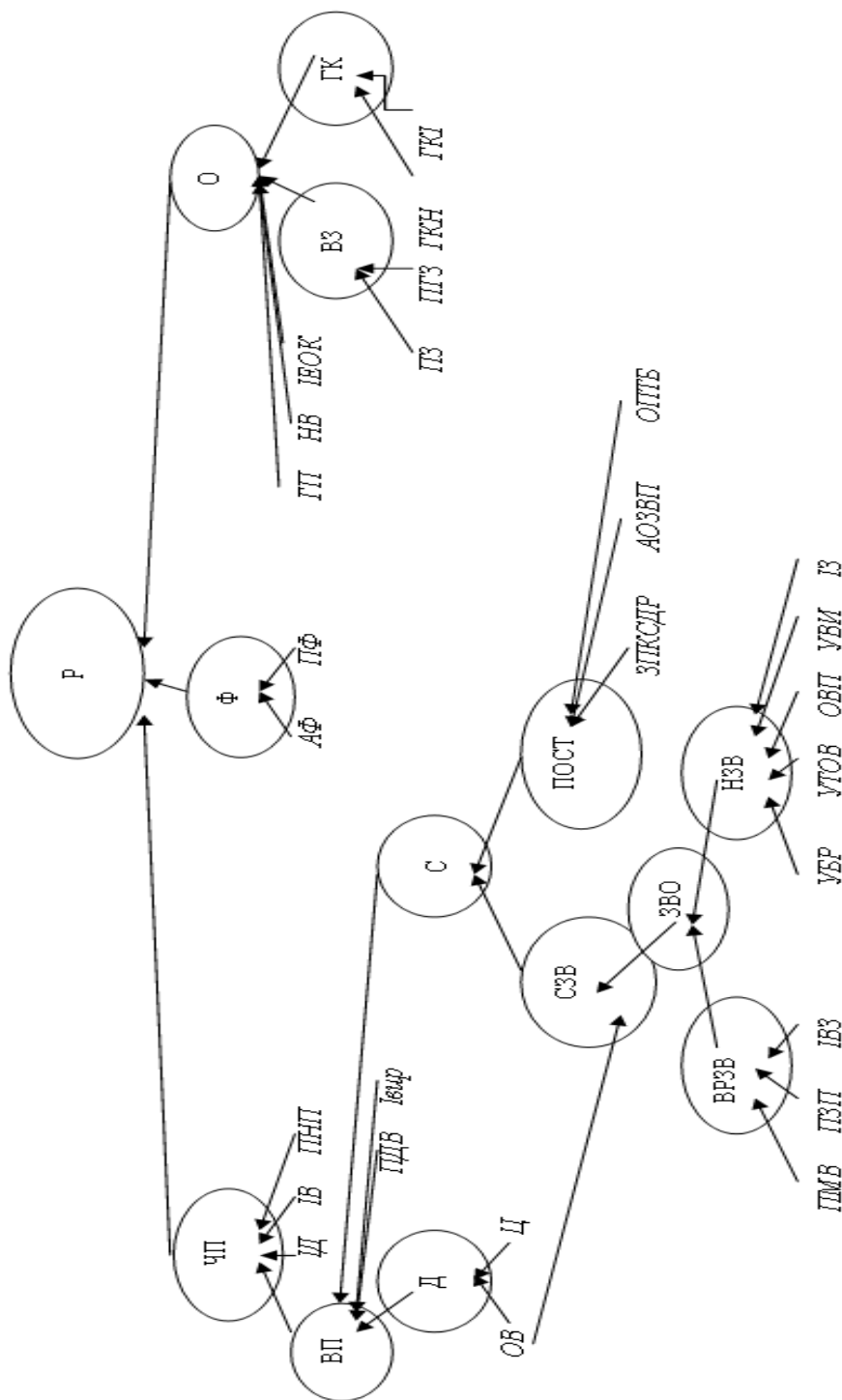

Рис. 1. Дерево-схема показників, що визначають рентабельність машинобудівного підприємства*
 *удосконалено авторами, з врахуванням особливостей машинобудівного підприємства та використовуючи підхід Одінцова Б. Є. [12, с. 16-17]

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Для якісного прогнозу рівня рентабельності для машинобудівних підприємств варто застосовувати методику зворотних розрахунків [12, с. 16-17], яка базується на створенні спеціального дерева розв'язків, у якому вузли дерева – це елементи формул, які підлягають обчисленню, гілки дерева – відношення між формулами, а вершина – фінальний показник, який підлягає аналізу (рис. 1). Розшифровка дерева відображена в табл. 2.

Таблиця 2

Умовні позначення показників, прийняті при визначенні рентабельності підприємства*

№ п/п	Назва показника	Ум. поз-я	Вимірник
1.	Рентабельність	Р	%
2.	Чистий прибуток	ЧП	тис. грн.
3.	Середньорічна вартість основних виробничих засобів	Ф	тис. грн.
4.	Середньорічна вартість оборотних засобів	О	тис. грн.
5.	Валовий прибуток	ВП	тис. грн.
6.	Інші доходи	ІД	тис. грн.
7.	Інші витрати	ІВ	тис. грн.
8.	Податок на прибуток	ПНП	тис. грн.
9.	Дохід (виручка) від реалізації продукції, робіт, послуг	Д	тис. грн.
10.	Податок на додану вартість	ПДВ	тис. грн.
11.	Інші вирахування з доходу	Івир	тис. грн.
12.	Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	С	тис. грн.
13.	Об'єм випуску продукції	ОВ	шт.
14.	Ціна одиниці продукції	Ц	тис. грн.
15.	Сукупні змінні витрати	СЗВ	тис. грн.
16.	Постійні витрати	ПОСТ	тис. грн.
17.	Змінні витрати, які припадають на одиницю продукції	ЗВО	тис. грн.
18.	Виробничі змінні витрати	ВРЗВ	тис. грн.
19.	Прямі матеріальні витрати	ПМВ	тис. грн.
20.	Прямі витрати на оплату праці	ПЗП	тис. грн.
21.	Інші виробничі змінні витрати	ІВЗ	тис. грн.
22.	Невиробничі змінні витрати	НЗВ	тис. грн.
23.	Утримання, експлуатація, ремонт	УБР	тис. грн.
24.	Удосконалення технології і організації виробництва	УТОВ	тис. грн.
25.	Утримання виробничих приміщень	УВИ	тис. грн.
26.	Обслуговування виробничого процесу	ОВП	тис. грн.
27.	Інші змінні затрати	ІЗ	тис. грн.
28.	Заробітна плата керівників, спеціалістів, допоміжних працівників	ЗПКСДР	тис. грн.
29.	Амортизація основних засобів загальновиробничого призначення	АОЗВП	тис. грн.
30.	Затрати на охорону праці, техніку безпеки, охорону навколишнього середовища	ОПТБ	тис. грн.
31.	Середньорічна вартість виробничих запасів	ВЗ	тис. грн.
32.	Середньорічна вартість незавершеного виробництва	НВ	тис. грн.
33.	Середньорічна вартість готової продукції	ГП	тис. грн.
34.	Середньорічна вартість грошових коштів	ГК	тис. грн.
35.	Середньорічна вартість грошових коштів у національній валюті	ГКН	тис. грн.
36.	Середньорічна вартість грошових коштів в іноземній валюті	ГКІ	тис. грн.
37.	Середньорічна вартість інших елементів оборотного капіталу	ІЕОК	тис. грн.
38.	Середньорічна вартість активної частини засобів основного виробництва	АФ	тис. грн.
39.	Середньорічна вартість пасивної частини засобів основного виробництва	ПФ	тис. грн.

*Джерело: розроблено авторами з використанням [12]

Для реального прийняття рішень машинобудівному підприємству необхідно вищенаведені показники деталізувати за структурними підрозділами, за класами основних засобів тощо.

Наведена дерево-схема показників є удосконаленою (вузли дерева є статтями витрат даного підприємства – УТОВ, ОПТБ, АОЗВП (табл. 2)) і адаптованою до специфіки функціонування машинобудівного підприємства.

Дана схема може бути основою для програмної реалізації описаної методики на мові програмування VBA, що є предметом наступних досліджень.

Висновки та перспективи подальших досліджень. В ході дослідження було проаналізовано поняття «рентабельність». За результатом проведеного аналізу удосконалено його визначення з урахуванням фактора прогнозування. Необхідно зазначити, що запропонована методика зворотних розрахунків може використовуватись будь-яким підприємством для аналізу та прогнозування бажаних підприємству результативних показників та факторів, що на них впливають. Надалі доцільно дослідити можливості розв'язання більш складних проблем розвитку машинобудівних підприємств за допомогою розв'язання зворотних економічних задач з використанням мови програмування VBA.

Список використаних джерел:

1. Павловська О. В. Удосконалення методів аналізу фінансового стану підприємства / О. В. Павловська // Фінанси України. – 2007. – № 11. – С. 54-60.
2. Попович П. Я. Економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання / П. Я. Попович. – Тернопіль : Економічна думка, 2005. – 207 с.
3. Бець М. П. Планування рентабельності виробництва / М. П. Бець // Економіка України. – 2000. – №2. – С. 42-45.
4. Васильєв В. В. Шляхи підвищення результативності українських підприємств / В. В. Васильєв // Фондовий ринок. – 2007. – № 12. – С.11-14.
5. Идрисов А. Резервы активизации продаж / А. Идрисов // Антикризисный менеджмент. – 2005. – №8. – С. 33-34.
6. Бойчик І. М. Економіка підприємства : [навч. посібник] / І. М. Бойчик. – К. : Атіка, 2007. – 528 с.
7. Дикань Н. В. Менеджмент: [навч. посібник] / Н. В. Дикань, І. І. Борисенко. – К. : Знання, 2008. – 389 с.
8. Економіка підприємств : [підручник] / [Горбонос Ф. В., Черевко Г. В., Павленчик Н. Ф., Павленчик А. О.]. – К. : Знання, 2010. – 463 с.
9. Генеза ринкової економіки (політекономія, мікроекономіка, макроекономіка та інші): терміни, поняття, персоналії / [уклад. Іфтемічук В. С., Григорьев В. А., Маниліч М. І., Шутак Г. Д.]; [за наук. ред. Г. І. Башнянина і В. С. Іфтемічука.]. – К. : Магнолія плюс, 2004. – 688 с.
10. Клецкий В. И. Прибыль в хозяйственном механизме / В. И. Клецкий, И. В. Страх. – Минск, 1986. – 49 с.
11. Шеремет А. Д. Комплексный анализ хозяйственной деятельности / А. Д. Шеремет. – М. : ИНФРА-М, 2009. – 415 с.
12. Одинцов Б. Е. Обратные вычисления в формировании экономических решений : [учебное пособие] / Б. Е. Одинцов. – М. : Финансы и статистика, 2004. – 192 с.